

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt / Volume 8, Sayı / Issue 20 (Aralık / December 2019), s. 17-25.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut306>
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 05.11.2019
|| Kabul Tarihi: 16.12.2019

Erkeklik ve Şiddet Odağında Murathan Mungan'ın "Kasım ile Nâsır" ve "Ulak ile Sadrazam" Öyküleri*

*Murathan Mungan's Stories "Kasım ile Nâsır" and "Ulak ile Sadrazam"
at the Center of Masculinity and Violence*

Ahmet Duran ARSLAN**

Öz

Şiddet, yüzyıllardır insanlığın deneyimlediği ama bir türlü çare bulamadığı en mühim meselelerden biridir. Üstelik modern zamanlarda kan kaybetmek bir yana, aksine çeşitlenerek, gücüne güç katarak varlığını sürdürür. İnsanlar şiddete neden meyleder, ondan neden vazgeç(e)mezler? Özellikle erkeklerin şiddetle kurdukları ilişkinin temelinde ne yatar? Bu sorular sosyolojik tabanlı birçok çalışmada odağa alınmış ve etraflıca tartışılmıştır. Peki erkeklik ve şiddet arasındaki bu ilişkinin edebî çehresi, kurmaca dünyadaki tezahürü hakkında ne(ler) söylenebilir? Bu bağlamda, Murathan Mungan'ın öyküleri yol gösterici niteliktedir. Bu çalışmada, yazarın "Kasım ile Nâsır" ve "Ulak ile Sadrazam" öyküleri bu ilişkinin edebî temsilini tartışmak üzere örneklem olarak seçilmiştir. Birçok ortak özelliği nedeniyle "akraba metin" olarak düşünülebilecek bu öyküler, erkek egemen toplumsal mekanizmalar tarafından cenge zorlanan iki kardeşin sergüzeşti üzerine kuruludur. Dolayısıyla öykülerde vurgulanan ana meselelerin şiddete yönlendirilen erkekler ve şiddet üzerinden sağlanan/pekiştirilen iktidar olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Erkeklik, Şiddet, Hegemonik Erkeklik, Murathan Mungan, Öykü.

Abstract

Violence is one of the most fundamental matters that humanity has experienced but can't find a remedy for centuries. Furthermore, instead of losing blood in modern times, it continues its existence by diversifying and getting stronger. Why do people tend to violence and why don't/can't they abandon it? In particular, what is the basis of relationship between violence and men? These questions have been focused and discussed in detail in many sociological studies. So what can be said about the appearance in the fictional world and literary aspect of

* Bu çalışma, Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne 2016 yılında sunulan "Murathan Mungan'ın Öykülerinde Hegemonik Erkeklik: İfşa ve Darbe" başlıklı yüksek lisans tezinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Muğla-Türkiye.

Elmek: ahmetduranarslan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5131-2499

this relationship between masculinity and violence. In this context, Murathan Mungan's stories are the leading texts. In this study, author's stories of "Kasım ile Nâsır" and "Ulak ile Sadrazam" were chosen as a sample to discuss the literary representation of mentioned relationship. These stories, which may be thought of as "relative texts" due to their many common features, are based on the adventure of two brothers forced to the battle by male dominant mechanisms. Hence, it can be said that the men directed to violence and the power provided/reinforced through violence are the main issues emphasized in the stories.

Keywords: Masculinity, Violence, Hegemonic Masculinity, Murathan Mungan, Story.

*"Şiddete başvurmak, güçsüzlüğü çaresizce
güce dönüştürme çabasıdır."*

Byung-Chul Han

Erkekler Şiddete Meyyal mi Doğar?

Uzun yıllar boyunca şiddet, neredeyse sadece erkek cinsine has bir kavram olarak okunmuş ve onun "cinsiyetli yüzleri" (Yarar, 2015) görmezden gelinmiştir. Erkeklerin kadınlara nispetle şiddete başvurma oranlarındaki aşırı yüksekliğin erkek bedenindeki "hormonal bir gerçeklik"ten kaynaklandığı ve bunun da "kaçınılmaz" bir durum olduğu fikrinden hareketle şiddet, yıllarca erkekliğin adeta bir uzvu olarak konumlandırılmıştır. İlerleyen yıllarda ise "patriyarka/ataerkillik" kavramıyla şiddetin sadece erkekliğe ait bir unsur olduğu düşüncesi pekiştirilmiştir. Çünkü patriyarka kuramı, şiddeti erkekler tarafından kadınlar üzerinde tahakküm kurma amacıyla başvuru olan tek yönlü bir iktidar aracı olarak tanımlamaktaydı. Buna göre tüm erkekler şiddete meyilli, tüm kadınlarsa şiddet kurbanı olarak betimlenmişti. Geçmişte yoğunlukta olan ve bugün az da olsa örneklerine rastlanan bu indirgemeci çalışmaların, şiddetin farklı suretlerini görmezden geldiği ve onların ifşasını geciktirdiği söylenebilir. Çünkü erkekliği şiddet ile eşdeğer okuyan ya da şiddeti sadece fiziksel olarak düşünen çalışmalar, toplumsal iktidar ilişkilerini çözümlemede yetersiz kalmaya mahkûmdur. Buna göre yoğunluğu erkekler arasındaki kadar olmasa da kadınlar arasında da fiziksel, psikolojik, ekonomik, kültürel vb. birçok şiddet türünün bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda şunu da belirtmek gerekir ki, son yıllardaki çalışmalar "şiddetin cinsiyeti"ne değil de "şiddetin kültürelliği"ne odaklanmayı tercih etmektedir. Fausto-Sterling'in belirttiği üzere, "kadınlığın ve erkekliğin toplumsal inşalar olduğundan hareketle, erkek şiddetinin de toplumsal olarak öğrenilmiş olduğu, dolayısıyla sabit ve değişmez görülmemesi gerektiği, içinde bulunduğu toplumla etkileşim hâlinde biçimlendiği" (aktaran Hacısöftaoğlu ve Bulgu, 2015: 117) fikri, sosyal bilimler alanında bugün büyük oranda üzerinde uzlaşma sağlanmış bilimsel tezi oluşturur.

Peki hegemonik erkeklik¹ ve şiddet arasındaki ilişkiye dair ne(ler) söylenebilir? Şiddet, hegemonik erkekliğin inşa ve bekası için elzem bileşenlerin başında gelir.

¹ "Hegemonik erkeklik" terimi, ilk kez sosyolog R. W. Connell tarafından Avustralya'daki bir saha çalışmasında kullanılmıştır. Antonio Gramsci'nin *Hapishane Defterleri* adlı eserinde yer alan "hegemonya" kavramından hareketle oluşturulan hegemonik erkeklik kavramı, akademik anlamda ise ilk kez, 1985'te *Theory and Society* dergisinde yayımlanan Carrigan, Connell ve Lee'nin "Toward a New Sociology of Masculinity" ("Yeni Bir Erkeklik Sosyolojisine Doğru") adlı makalesinde tartışılmıştır. Kendilerinden önceki antifeminist kuram ve hareketleri eleştiren Carrigan, Connell ve Lee, erkekliği sorunsallaştırmak için

Nitekim H. Bahadır Türk de, -Butler'ın *performativity*² kavramından hareketle- şiddetin hegemonik erkekliğin kuruluş ve yeniden üretim süreciyle ilgili sosyal bir performans olduğunu; erkeklığe atfedilen güç ve dayanıklılık, cesaret ve kahramanlık gibi motiflerin ise ritüelleştirilmiş performanslar üzerinden homososyal topluluk içinde sürekli üretildiğini savunur (2015: 92). Özellikle ilkel veya daha az gelişmiş topluluklarda acımasız olup şiddet uygulayabilmek, erkekliğin temel şartlarından biri olarak görülür. Erkekliğin şiddet üzerinden kanıtlanması/onaylanması şeklinde tezahür eden bu "kültür içine gömülü eril şiddet", (Sancar, 2013: 40) hegemonik erkekliğin beslendiği en temel kaynaklardan biridir. Serpil Sancar, erkeklerin şiddet kullandıkları her bir toplumsal bağlama bakıldığında, bu şiddetin farklı açılardan bir "toplumsal zorunluluk" olarak tanımlandığını söyler. Buna göre erkekler, kişisel tercihlerinin ve özlemlerinin peşinde koşarken "kaçınılmaz" ve hatta "gerekli" olduğu düşünülen şiddet ve saldırganlık içeren davranışları içselleştirmek durumunda kalırlar (2013: 219). Bu bağlamda toplumsal/kültürel kodlama ve içselleştirme mekanizmaları devreye girer. Şiddet, bu mekanizmalardan/iktidar aygıtlarından sadece biridir. Bu yüzden hegemonyaya dair incelemelerde şiddet unsurlarının yanı sıra, bu unsurları tetikleyen toplumsal pratikleri de analiz etmek gerekir.

Şiddet üzerine yaptığı önemli çalışmalarla tanınan Michael Kaufman, erkeğin uyguladığı şiddet biçimlerini bir üçgen üzerinden açıklamaya çalışır: Erkeklerin kadınlara yönelttikleri şiddet, erkekler arası şiddet ve erkeğin kendine yönelttiği şiddet (aktaran Hacısötaoğlu ve Bulgu, 2015: 117-118). Erkekler şiddeti sadece kadınlar üzerinde hakimiyet alanı sağlamak amacıyla değil, kendi aralarındaki güç çekişmelerinde de kullanırlar. Özellikle destansı ve/ya epik anlatılarda sıkça karşılaşılan erginlenme törenlerindeki mücadeleler, erkekler arasındaki şiddete örnek gösterilebilir. Çünkü bu mücadelelerde erkekler birbirlerini alt etmeleri için "zoraki cenk"e tutuşturulurlar. Cengin galipleri oğlanlıktan erkeklığe geçiş hakkı kazanırken, mağlupları ise "yetersiz" bulunarak gelecek cenkte "daha sert ve güçlü" olmaları konusunda uyarılır. Bunun yanı sıra, günümüzdeki erkek ergen gruplar arasında türlü sebeplerden çıkan kavgalar, eşcinsel erkekler gibi bazı azınlık konumundaki erkeklere uygulanan baskılar da erkekler arası şiddet biçimlerine örnek olarak gösterilebilir. Erkeklerin kendilerine uyguladıkları şiddete ise daha çok mental ve/ya psikolojik düzlemde rastlanılır. Bu şiddet biçimi, genel olarak "erkek olabilmek" ya da "erkek kalabilmek" endişesi ile iç içedir. İçine doğdukları erkek egemen toplumsal düzenin belirlediği "erkeklik düzeyi"ne ulaşamama ve bunun sonucunda da "kadınısı" damgası yiyerek tecrit edilme korkusu yaşayan bazı erkekler, öncelikle ruhsal ardından bununla bağlantılı olarak fiziksel açıdan bir yıpranmaya maruz kalırlar. "İdeal erkeklik kimliği"ne ulaşmanın, yıllar boyunca onun gerektirdiği rollere bürünmeye çalışmanın erkek zihninde ve bedeninde neden olduğu hasarlar bu tür şiddetin en önemli örnekleridir.

feminizm ve queer çalışmaları alanlarının araladığı kapıdan ilerlemek gerektiğini vurgulamışlardır (Bozok, 2009: 438). Connell, erkeklik ve hegemonya arasındaki ilişkiyi merkeze alarak 1987'de kaleme aldığı *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics (Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika)* adlı kitabında bütün bu düşünceleri tartışmaya açık "hegemonya" kavramını toplumsal cinsiyet analizinde kullanmıştır.

² Detaylı bilgi için bakınız: Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (çev. Başak Ertür). İstanbul: Metis.

Edebî Dünyada Şiddet: "Kasım ile Nâsır" ve "Ulak ile Sadrazam"

Erkeklik ve şiddet arasındaki ilişki birçok sosyolojik araştırmada detaylı şekilde incelenmiştir. Peki ya edebî sahada durumlar nasıldır, şiddetin muhtelif suretleri kurmaca dünyada nasıl temsil edilmiştir? İnsanlığın en mühim sorunlarından biri olan şiddet, elbette pek çok edebî metnin de temel meselesi olmuştur. Bu metinlerin başında Murathan Mungan'ın öyküleri gelir. Mungan, erkeklik ve şiddet arasındaki ilişkiyi merkeze alan, daha doğrusu birçok metnini bu ilişki üzerine inşa eden bir kalemdir. Bu çalışmada, yazarın "Kasım ile Nâsır" ve "Ulak ile Sadrazam" öyküleri örneklem olarak alınarak bahsi geçen ilişkinin edebî dünyadaki temsil ve tezahürü üzerine yoğunlaşmıştır.

Kardeşlerin Cengi: "Kasım ile Nâsır"

Cenk Hikâyeleri (1986) içinde yer alan "Kasım ile Nâsır", akraba üç kuşağın macerasına ev sahipliği yapar. Hazer Bey ile Kureyşa, Kesikbaş Mustafa ile Cudana ve Kasım ile Nâsır ikilileri bu kuşakların ana figürleridir. Öyküde, bu kuşakların sergüzeştleri birbirinden ayrı değil, tam tersine birbiri içine örülerek "bir arada" anlatılır. Dolayısıyla girift bir zaman ve olay örgüsü söz konusudur. Bununla birlikte, ilk iki kuşağın hikâyesinin (Hazer Bey ile Kureyşa, Kesikbaş Mustafa ile Cudana), aslında son kuşağın hikâyesine (Kasım ile Nâsır) bir arka plan, bir zemin oluşturmak için kurgulandığı söylenebilir. Başka bir deyişle öykünün merkezindeki kuşak, anlatıya ismini de veren son kuşaktır. Ayrıca metinde bir yandan üç kuşağın öyküsü anlatılırken, bir yandan da zamanda ileriye sıçramalar yapılarak karakterlerin sergüzeştleri meydana bulunan oyun arabaları aracılığıyla canlandırılır. Bu üstkurmaca aracılığıyla tiyatro ve öykünün iç içe geçtiği türlerarası bir anlatı zemini inşa edilir.

Anlatıldığı üzere Kasım, Sûveyda ile evliyken kavmi için sahraya gider ve yedi yıl dönmez. Kavmin uluları tarafından öldüğüne hükmedilen Kasım'ın eşi Sûveyda, töre gereği Kasım'ın ikiz kardeşi Nâsır'la evlendirilir. Ancak Kasım ölmemiştir, uzun süre sonra da olsa geri döner. Döndüğü gün ise bir düğün günüdür: Kardeşinin Sûveyda'dan oğlu Sidar'ın sünnet düğünü... Onu seneler sonra gören herkes şaşkıncıdır, şok içindedir. Kavmin ileri gelenleri bu beklenmedik, absürd durumun üstesinden gelebilmek için hemen düşünmeye koyulur, bir yol bulmaya çalışırlar. Sûveyda'nın kocası kim olacak, iktidar mücadelesini kim kazanacaktır? Uzun düşünsel mesailerden sonra bir yöntem icat ederler. Buna göre "hak dairesi" adı verilen bir çember çizilecek, bu çember içinde ikizler cenge tutuşturulacak, ölen ölecek, kalan ise Sûveyda'nın kocası olup iktidarı elinde tutacaktır.

Bu bağlamda Betül Yarar, erkeklerin iktidar sahibi olmanın ötesinde, iktidar mekanizması tarafından üretilen özneler olduğunu ifade eder. Ayrıca Yarar, iktidar tarafından üretilen erkeklik hâllerinin de tekil olmadığını, erkeklerin bu erkeklik konumları gereği kendi aralarında da bir iktidar ilişkisine zorlandığını, dolayısıyla da erkeklerin iktidar konumuna gelebilmeleri için öncelikle birbirleri üzerinde bir rekabete girmeleri gerektiğini vurgular (2015: 16). Bu bilgiler ışığında metne bakılacak olursa, Kasım ile Nâsır arasındaki cenk ya da bir başka deyişle, ikizler arasındaki hâkimiyet mücadelesi daha anlamlı hâle gelir. Kavim liderlerinin genellikle "fiziksel güç" ve "dayanıklılık" ölçütlerine göre seçildiği düşünülürse, ölüm çemberindeki bu cengin aynı zamanda yine bir erkeklik mücadelesi olduğu söylenebilir. Erkekliğin topluluk önünde

bir kez daha kazanılması/onaylanması gerekmektedir. Volkan Yücel de bu bağlamda erkek kimliğinin, toplumdaki diğer erkeklerin denetiminde yeniden ve yeniden bir onaylanma süreci geçirdiğini; sertlik, dayanıklılık ve fiziksel yeterliliği muhafaza etmenin erkekler için ciddi bir gerilim olduğunu, bir dizi ritüel ve zorluk aşılarak kazanılan erkekliğin pekiştirilmesi, korunması, kutsanması ve zamanı gelince bir gelenek gibi aktarılması gerektiğine inanıldığını belirtir (2015: 42). “Kasım ile Nâsır” da da yeniden kanıtlanması gereken bir erkeklik hâli ya da bir başka ifadeyle, “erkeklik giysisi”ni çok daha önceden giymiş iki yetişkinin “ata erkek/baş erkek” olma mücadelesi söz konusudur. Bir başka açıdan bakılacak olursa bu mücadele, kavmin uluları tarafından verilen bir kardeş katli fetvası gibidir. Çünkü biri, ancak ötekının ölümünde yaşayabilecektir.

Kasım ile Nâsır’ı zoraki cenge tutuşturan bu töreyi etraflıca kavrayabilmek için hikâyenin başına, yani ilk kuşak olan Hazer Bey ile Kureyşa’nın macerasına gitmek gerekir. Bu anlamda aşağıdaki pasajlar dikkat çekicidir:

“Oba bir yere konduğunda, o yerden, o yöreden bir hayvanın -ki çoğunlukla bir geyik olurdu bu-, zahmetli olan, süreği olan bir hayvanın avına çıkılırdı. BİR KURBAN İSTER TÖRE. KAN AKITMAK İSTER. Akıtılan kan bir şişeye konularak saklanır. Ve zehir sayılır. Ağudur. Toprağın ağusu. Oba göçerken ilk kanın toplandığı şişeyi yeniden toprağa gömmek, toprağın zehrini toprağa geri vermek zorundadır. Yoksa gittiği yeni yurtluğunda lanet bırakmaz peşini” (2013a: 145).

“Kureyşa’nın sanrıları, kasrın yükselen duvarları, geyik ulumalarını örtmüş, ama kasrın içine sızan akan kanını durduramamıştı. [...] LANETİ, ÖFKEYİ, KİNİ BESLİYODU. BAŞKA TÜRLÜ NASIL KALIRDI AYAKTA İKTİDAR?” (2013a: 157).

Olay örgüsüne müdahil anlatıcı tarafından monte edilen bu cümleler aracılığıyla, töre-iktidar-şiddet arasındaki ilişkiye işaret edilmek istenmiştir. Burada geçen “töre” ve “iktidar” kelimeleri önemlidir. Çünkü anlatıcı, eski zamanlardaki töre’nin bir bakımdan iktidar anlamına geldiğini ve hakimiyetini şiddet üzerinden pekiştirdiğini vurgular. Anlatılan, geçmiş zamanlara ait göçebe bir topluluğun masalsi sergüzeşti de olsa, iktidar kavramına yönelik eleştiriler son derece günceldir. Aslında bu satırlar vasıtasıyla, geçen zamana rağmen iktidar ve şiddet arasındaki ilişkinin pek de değişmediği, hatta belki belli açılardan daha da güçlendiği ima edilir. Ayrıca, dikkat edilirse “töre’nin uygulayıcısı”, “avcı”, “kan dökücü” hep erkektir. Dolayısıyla bu ilişkiye dördüncü unsur olarak “erkeklik”i eklemek de mümkün hâle gelir.

“Sevdalanmak erkeği zayıf düşürür. Sevmek kadının işidir. Erkeğe korumak, himaye etmek düşer. Erkek de sever elbet, lakin ailesini, kavmini, atları, silahları, savaşı, kan akıtmayı sever. Düşmanını da düşmanca sever. Kimi erkekler iyi dokunmuş halıları, iyi dövülmüş bakırları da severler. Erkek yüreğini yalnızca cesaret, yiğitlik, gözüpeklik ve adalet duygusu gibi duygular doldurmalı. Her erkek ancak kahramanlık hikâyelerine gönül düşürmeli.” Hazer Beyin babası, Hazer Beye bunları dedi. Ona da daha önceleri, daha öncekiler demişlerdi. Hazer Bey de oğluna dedi” (2013a: 132-133).

Hegemonik erkekliğin yıllardır iktidarını nasıl sürdürdüğüne bu satırlar aracılığıyla dikkat çekilmek istenmiştir. Butler’ın belirttiği üzere, iktidarın gücü pratiklerle tekrarlanabilmesinden gelir (aktaran Yücel, 2014: 62). Bir başka deyişle tekrar, önemli bir iktidar aracıdır. Öte yandan kadın-lık ve erkek-lik, -yapım eklerinin dilsel düzeyde gösterdiği gibi- bir inşa sürecinin ürünüdür. Hâkim toplumsal düzen, ürettiği düşünüş ve davranış kalıplarını tekrarlar vasıtasıyla tüm üyelerine benimsetmeye çalışır. Khamla Basın, tüm bu sosyo-kültürel normların çocuklara doğumlarından itibaren “paket

hâlinde yüklen[diğini]" ve bunun bir anlamda "toplumsal cinsiyetin öğretilmesi ve benimsetilmesi" misyonu olduğunu ifade eder (2003: 1-2). Bu bağlamda öyküde, kulaktan kulağa/kuşaktan kuşağa aktarılan bu öğretiler aracılığıyla kadınların itaatkâr çizilerek pasifleştirildiği, erkeklerin ise kahramanlık, yiğitlik adı altında iktidarın aktif üyeleri konumuna yükseltildiği vurgulanır. Benzer temaya yazarın *Kırk Oda* (1987) kitabındaki "Tutkunun Veronica Voss'u" öyküsünde de rastlamak mümkündür: "Örneğin erkeklere bak, erkekler sevebiliyorlar mı? Bütün hayatlarını kendilerini sevgiden korumak üzerine kuruyorlar. Neden? Çünkü sevgide, gerçekten sevgide onların erkekliklerini iğdiş eden, tehlike altına atan bir şey olduğunu düşünüyorlar. Ya da böyle öğretiliyor onlara. Bütün hayatımız bize öğretilenleri yaşamaktan ibaret. Sevgimiz de, sevgisizliğimiz de sahte" (2014: 162-163). Buna göre erkekliği yitirme endişesi, erkekleri duygudan uzaklaştırarak şiddete yönelten en temel nedenlerden biri olarak gösterilir.

Şehzadelerin Cengi: "Ulak ile Sadrazam"

Lal Masallar (1989) kitabında yer alan "Ulak ile Sadrazam", bir tarihsel kurmaca örneğidir. Bilindiği üzere edebiyat ve tarih, öznelik-nesnellik açısından uzun yıllar birbirinin karşıtı olarak görülmüştür. Bu anlayışa göre edebiyat, kurmaca ve özneliğin; tarih ise gerçeklik ve nesneliğin alanı olarak resmedilmekteydi. Ancak Derrida, Butler, Foucault, Linda Hutcheon gibi postyapısalcı araştırmacıların son yıllardaki çalışmalarıyla "tarihin nesneliği" konusu sorunsallaştırılmış ve edebiyat-tarih ilişkisi yeniden incelemeye alınmıştır. Bu çalışmalar neticesinde, tarihin de kurmaca bir yönünün olduğu ve tarihçinin tarihî olaylar üzerine çalışırken öznelikten tam anlamıyla sıyrılamayacağı düşünceleri sosyal bilimlerin alanında hâkim paradigma hâline gelmiştir. Örneğin Foucault, tarih olarak işlenmiş geçmişin, bir tahayyül gücü faaliyeti olarak tarihçinin giriştiği sonsuz bir yorumlama süreci olduğunu ve analiz kategorileri, varsayımlar, modeller ve figüratif üslupların hepsinin çözmeye çalışılan tarihin bir parçası hâline geldiğini ifade eder (aktaran Alun Munslow, 2000: 181). Bu gelişmeler, edebiyat ve tarihin birbirine karşıt alanlar olmaktan ziyade, aslında belli açılardan birbirlerine ne kadar yakın olduğunu, birbirlerini ne kadar beslediğini göstermiştir.

Bu çerçevede "Ulak ile Sadrazam" öyküsü de, tarihin kurmaca yönüne ve edebiyatla yakın ilişkisine yaptığı vurgu açısından dikkat çekicidir. Öyküde, evrensel bir nesnellik ya da gerçekliğin imkânsızlığına üstkurmaca tekniğiyle işaret edilir: "Hiçbir remilin açıklayamadığını bildiğimiz bir hikâyeye başlıyoruz attığımız bu ilk remille. Tümünü kapsamadığı için gerçeğin hiçbir kitapta bulunmadığını bilerek, bu öyküde de yok, diyoruz. Zarımızda hep iki var" (2013b: 82). Ayrıca tarihin ikincil, adı sanı bilinmeyen kahramanlarını temsil eden Lal Ulak'ın şu cümleleri de bu anlamda önemlidir:

"Benim katettiğim şu yol, koca imparatorluğun tarihinde nedir ki? Çoktan tarihin ham toprağına gömülmüş, karanlıklara gizlenmiş. Benim gibi tarihin ufak tefek adsız kişilerini kim hatırlıyor, kim tanıyor ki? Çoktan bilinmeze karışmış, mucizeleri ve maceraları geçmişte kalmış bulanık kişileriz. Hedefine ulaşamamış, bozguna uğramış yollarda dağılıp, kaybolmuş adımız, kimliğimiz. Nitekim çok sonraları kimi yazarlara göre Sudanlı, kimine göre Habeş'tim. Bu satırların yazarı ise Melâmi tarikatinden bir Türkmen olarak anlattı beni" (2013b: 126).

Bu satırlar aracılığıyla, tarihin tarihçiler tarafından doldurulan muhtelif boşluklarına, bir başka ifadeyle "tarihin kurmaca yönü"ne üstkurmaca tekniğinden yararlanılarak

göndermede bulunulur. İşte bu yüzden “Kasım ile Nâsır”daki epik ağırlıklı kurgudan ziyade, bu öyküde tarihsel kurmaca özellikleri ağır basar.

Öykü, kaynağını somut bir tarihî olaydan, “Osmanlı tarihinin en uzun süreli iktidar mücadelesi”nden (İnce, 2018: 93) alır. Bu tarihî zemin üzerine inşa edilen kurgu, temel olarak erkeklik, iktidar ve şiddet arasındaki ilişkileri gün yüzüne çıkarmak için işlevsel olarak kullanılır. Bilindiği üzere, 1481’de II. Mehmed sefer sırasında ölür. Saltanat kurallarına göre, yeni sultan tahta geçene kadar eski sultanın ölüm haberinin sadrazam tarafından gizli tutulması gerekir. Dönemin sadrazamı Karamanlı Mehmed Paşa (1477-1481), II. Mehmed’in varisi olan ve İstanbul’dan uzakta bulunan iki oğluna babalarının öldüğünü haber veren ulaklar yollar. Buna göre birinci ulak, Amasya’da bulunan II. Bayezid’e, ikinci ulak ise Karaman’da bulunan Cem Sultan’a yollar. İstanbul’da bulunan yeniçeriler, II. Bayezid’i desteklemektedirler ve sadrazamın Cem Sultan’ı desteklediği şüphesiyle tedirgindirler. Bunun üzerine yeni sultan İstanbul’a ulaşmadan yeniçeriler ayaklanırlar; aynı yıl içinde sadrazam Karamanlı Mehmed Paşa’yı öldürür ve başa II. Bayezid’in geçmesini sağlarlar (İnalçık, 2003: 407).

“Ulak ile Sadrazam” öyküsü de bu tarihî olayı merkeze alır, ancak bir noktada ondan farklılaşır: İmsizlik. Metinde tarihî aktörlerin hiçbirinin ismi verilmez; bunun yerine Hünkâr, Sadrazam, Ekber Evlat ve Kaftan Doğumlu gibi adlandırmalar kullanılır. Erkeklik, şiddet ve iktidar ilişkisinin odağa alındığı öykü, 15. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti’nde gerçekleşen bir taht çekişmesi üzerine kuruludur. Bu durum öyküde şöyle karşılık bulur: “İki uçlu haçer zehrini zamanın akışında birinden diğerine aktarmıştır. Remilin birinci yüzü, zehrin iki ucunda toplanan Baba ile Oğulun döngüsünde bir iktidarın iki ucunu kanatır. Daire kapanmıştır” (2013b: 81). Hegemonik erkeklik burada “iki uçlu haçer”e benzetilmiştir. Ona meyledip, temas edip darbe almamak, zarar görmemek mümkün değildir. Dolayısıyla bu mücadelede iki şehzade de, yani iktidarın iki ucu da kanayacaktır. Bununla birlikte söz konusu iktidar mücadelelerinin anlatımında bir nokta göze çarpar: Öykünün zarında hep iki vardır. II. Mehmed tahta iki kez oturmuştur; onun iki oğlu, iki sadrazamı, iki doktoru ve ölümünün de iki nedeni vardır. Ölümü sonrasında bile ikilikler bozulmaz; ölüm haberini iki oğula ulaştıracak iki ulak, iki at ve iki menzil bulunur. Zardaki bu ikilik, metinde şu şekilde vurgulanır:

*“Üslubunu, ölümün ve gizin şiddetinden, babalar-oğullar-kardeşler arasında yaşanan aşk ve ölüm çekiminin ortasında parçalana parçalana kurdukları yekpare iktidarlardan alan,
kendine ve güce kilitlenmiş
bu erkekler imparatorluğunun
iki vardı
zarının her yüzünde
ve bu hikâyenin remilinde”* (2013b: 82).

Bu pasaj, öykü boyunca sık sık anlatıyı kesip “erkeklik meselesi”ne dair eleştirel yorumlarda bulunan müdahil anlatıcıya bir örnek oluşturur. Ayrıca, bu örnekte içeriğin biçimsel destekle sunulduğu görülür. Erkeklik ve şiddet arasındaki girift ilişkiye, cümlelerin çizgisel sürekliliği ilkesinin ihlâl edildiği bir düzlemde, üstelik şiirsel bir formda dikkat çekilir. Burada erkeklerin güç tutkusuyla en başta kendilerini, ardından çevresindekileri yıprattığı; bu yüzden de yaşamdaki diğer olanakları, güzellikleri görebilme şansını yitirdiği vurgulanır. İktidar mücadelesine giren erkekler, toplumsal kabul görmek ve en önemlisi erkekliklerini sürdürülebilmek adına “parçalanma”yı göze alıp kilitlendikleri hedefe yürüyüşlerini sürdürürler. “Erkeklik krizi” adı verilen bu

süreçte elbette en büyük şiddeti kendilerine uyguladılar. Nitekim erkek kurtuluşçu yaklaşımın (*men's liberationist*) önemli düşünürlerinden Farrell ve Goldberg, ataerkilliğin yalnızca kadınlara değil, erkeklere de zarar verdiğini vurgularlar. Buna göre erkekler, toplumsal açıdan kabul görmek için duygularını ifade etme becerilerini yitirir, performans kaygısına sürüklenir, şiddet yanlısı bireyler hâline gelir ve hatta psikolojik ve bedensel sağlıklarını yitirirler. Onlara göre erkek iktidarı, gerçekte erkeklerin yarattığı özyıkıcı bir yanılısamadır (aktaran Bozok, 2009: 436). Öyküde de, erkeklik unvanını ve iktidarı kaybetmemek uğruna kendine zarar veren, kendini günbegün eksilten erkekler merkezdedir. Bununla birlikte, öyküye ismini veren Lal Ulak ve Sadrazam karakterleri ise bahsi geçen iktidar çekişmelerindeki "kurban erkekler" olarak kurgulanmış ve onlar aracılığıyla iktidarın kanatan/eksilten yapısı bir kez daha vurgulanmıştır. Ayrıca, öyküdeki yeniçerileri de başka bir erkeklik biçimi olarak okumak mümkündür. Her ne kadar hegemonik erkeklik mücadelesi -"Kasım ile Nâsır" da olduğu gibi iki erkek arasında- Ekber Evlat (II. Bayezid) ve Kaftan Doğumlu (Cem Sultan) arasında geçse de, yeniçeriler de bu mücadelenin aktif bir parçasıdır. Yeni bir cülusla bağışlanacaklarını bildikleri için yeniçeriler şiddet uygulamaktan, kan dökmekten hiç geri durmazlar. Şiddet onlara meşru kılınmış gibidir. Son olarak öyküde hiçbir kadın karakterin bulunmaması da, yazarın "erkeklik imparatorluğu" vurgusunu destekler niteliktedir.

Sonuç

Erkeklik ve şiddet, uzun yıllar boyunca "akraba kavramlar" olarak görülüp erkeklerin şiddet eğilimli dünyaya geldikleri düşünülmüştür. Bununla birlikte şiddet, çoğu kez ancak fiziksel bağlamda incelemeye tabi tutulmuştur. Ancak son yıllardaki çalışmalarla, söz konusu ilişkinin daha derin/girift bir yapısının olduğu tespit edilmiştir. Erkeklerin kadınlara göre şiddete başvurma oranının yüksek olduğu doğrudur; ama bunun nedeni, sanıldığı gibi hormonal değil kültürelidir. Bu aşamada, erkek egemen toplumsal düzenin inşa ettiği erkeklik ve kadınlık rolleri önemli hâle gelir. Çünkü bu inşa neticesinde "sadakat ve itaatkârlık" kadınlığın, "fiziksel güç ve iktidar" ise erkekliğin en belirgin vasıfları olarak belirlenmiştir. Bununla bağlantılı olarak, erkeklere iktidarı sağlamanın en temel/kestirme yolu olarak da "şiddet" öğretilmiştir. Ayrıca, şiddetin fiziksel suretinin yanı sıra psikolojik, ekonomik, kültürel vb. daha birçok suretinin bulunduğunu ve bunların sadece erkek cinsi tarafından icra edilmediğini de belirtmek gerekir.

Peki ya erkeklik ve şiddetin edebî temsili için ne(ler) söylenebilir? Muhtelif iktidar çekişmeleri, karşıt güçlerin çatışması edebî metinlerin de en temel meselelerinden biridir elbette. Erkeklik ve şiddet ilişkisinin konu edildiği eserlerin başında ise Murathan Mungan'ın öyküleri gelir. Çalışmada, bu ilişkinin kurmaca dünyaya yansıyan çehresi, yazarın "Kasım ile Nâsır" ve "Ulak ile Sadrazam" öyküleri üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır. Her iki öyküde de zoraki cenge sürüklenen iki erkek kardeşin hikâyesi merkeze alınır. Kardeşler/şehzadeler iktidar uğruna birbirlerine düşman kılınarak cenge zorlanırlar. Buna göre, birinin iktidarı ancak ötekini ölümüyle mümkün olacaktır. Dolayısıyla her iki metinde de, şiddet üzerinden sağlanan iktidar mekanizmalarına yönelik ciddi eleştirilerin olduğu söylenebilir. Bu eleştiriler ise daha çok müdahil anlatıcı ve üstkurmaca teknikleriyle harekete geçirilir. Bununla birlikte "Kasım ile Nâsır"daki epik ağırlıklı kurgudan ziyade, "Ulak ile Sadrazam"da tarihsel kurmaca özellikleri ağır basar. Geçmiş zamanlar ya da tarihî

olaylar üzerine inşa edilen bu öykülerin asıl endişesi ise, erkeklik ve şiddet arasındaki girift bağa dikkat çekerek onu edebî alanda daha görünür kılmaktır.

Kaynaklar

- Arslan, A. D. (2016). Murathan Mungan'ın Öykülerinde Hegemonik Erkeklik: İfşa ve Darbe. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller* (çev. Kader Ay). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Bozok, M. (2009). Erkeklik İncelemeleri Alanındaki Başlıca Kuram ve Yaklaşımların Sosyalist Feminist Bir Eleştirisine Doğru. *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, 431-445.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (çev. Başak Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hacısoftaoğlu, İ. ve Bulgu, N. (2015). Yedi Dağın Ötesindeki Çocuklar: Güreşte Erkeklik ve Şiddet. *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri* (der. Betül Yazar). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 113-140.
- İnalçık, H. (2003). Mehmed II. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 28, 395-407. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-ii>
- İnce, Y. (2018). II. Bayezid Devri Osmanlı Tarih Yazılığında Cem Sultan. *V. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu Tam Metin Bildiriler*. İstanbul, 91-113.
- Mungan, M. (2013a). Kasım ile Nâsır. *Cenk Hikâyeleri*. İstanbul: Metis Yayınları, 125-169.
- Mungan, M. (2013b). Ulak ile Sadrazam. *Lal Masallar*. İstanbul: Metis Yayınları, 77-128.
- Mungan, M. (2014). Tutkunun Veronica Voss'u. *Kırk Oda*. İstanbul: Metis Yayınları, 151-164.
- Munslow, A. (2000). *Tarihin Yapısökümü* (çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Türk, H. B. (2015). "Şiddete Meyyalım Vallahi Dertten": Hegemonik Erkeklik ve Şiddet. *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri* (der. Betül Yazar). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 85-111.
- Yazar, B. (2015). "Yakın İlişki İçinde Şiddet"i Feminist Bakışla Yeniden Düşünmek. *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri* (der. Betül Yazar). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 13-51.
- Yücel, V. (2014). *Kahramanın Yolculuğu: Mitik Erkeklik ve Suç Draması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

